Rautalammin kunta

Ehkäisevän päihdetyön suunnitelma 2027

1. Johdanto 2
1.1 Mitä ehkäisevä päihdetyö on? 2
1.2 Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnassa 2
2. Ehkäisevä päihdetyö eri ikäkausina 3
2.1 Ehkäisevän päihdetyön moniulotteisuus 3
2.2 Alle kouluikäiset 4
2.3 Kouluikäiset lapset ja nuoret 4
2.3.1 Perusopetus ja lukio 4
2.3.2 Nuorisotoimi 5
2.3.3 Liikunta-, kirjasto- ja kulttuuripalvelut 6
2.3.4 Kansalaisopisto ja konservatorio 7
2.4 Työikäiset 7
2.4.1 Merkityksellisen arjen palvelut kunnassa 7
2.4.2 Hyvinvointialueen sosiaalipalvelut 7
2.5 Ikäihmiset 8
2.5.1 Merkityksellisen arjen palvelut 8
2.5.2 Hyvinvointialueen sosiaalipalvelut ikäihmisille 8
3. Polku korjaaviin palveluihin 9
4. Ehkäisevän päihdetyön kytkös kunnan hyvinvointisuunnitelmaan ja strategiaan sekä yhdyspintatyön näkökulmat 9
4.1 Kytkös kunnan hyvinvointisuunnitelmaan 9
4.2 Kytkös kunnan strategiaan 11
5. Ehkäisevän päihdetyön lyhyen aikavälin kehittämiskohteet 11
6. Seuranta ja arviointi 12
7. Vuoden 2025 kehittämistoimenpiteet 12
8. Vuoden 2026 kehittämistoimenpiteet 13

1. Johdanto

1.1 Mitä ehkäisevä päihdetyö on?

Ehkäisevä päihdetyö kuuluu kuntien ja hyvinvointialueiden lakisääteisiin tehtäviin. Ehkäisevä päihdetyö on osa kuntien työtä asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi (Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 523 / 2015; Kuntalaki 410 / 2015).

Ehkäisevästä päihdetyöstä annetun lain (523/2015) mukaan ehkäisevä päihdetyö kattaa alkoholin riskikäytön, tupakka- ja nikotiinituotteiden ja huumausaineiden käytön, lääkkeiden väärinkäytön sekä rahapelihaittojen ehkäisyn. Ehkäisevän päihdetyön tavoitteena on vähentää päihteiden kysyntää, saatavuutta ja tarjontaa eri kohderyhmissä sekä päihteistä ja ongelmallisesta rahapelaamisesta aiheutuvien haittojen ehkäiseminen ja vähentäminen. Ehkäisevä päihdetyö perustuu tutkittuun tietoon päihteiden käytöstä ja siitä aiheutuvista haitoista sekä käytettävissä olevaan tieteelliseen näyttöön vaikuttavista menetelmistä ja hyviin käytäntöihin. Ehkäisevä päihdetyö kattaa myös päihteiden käytön haitat käyttäjien läheisille, lähiyhteisöille ja yhteiskunnallisesti.

Lapsen oikeudet ovat kaikkea viranomaistoimintaa velvoittavia. Keskeisimmät lapsen oikeuksista ovat oikeus elämään ja kehittymiseen yhdenvertaisuus, osallisuus ja kuulluksi tuleminen. Ehkäisevä päihdetyö edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Se tukee lapsen oikeutta elämään ja kehittymiseen. Ehkäisevä päihdetyö voi vahvistaa lapsen osallisuutta. Se voi tuottaa yhdenvertaisuuden edellytyksiä lapsen arkeen. Ehkäisevä päihdetyö voi vahvistaa heikoimmassa asemassa olevien lasten oikeutta turvalliseen kasvu- ja elinympäristöön.

1.2 Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnassa

Kunnassa on monialainen ehkäisevän päihdetyön toimielin, joka

- huolehtii kunnan päihdeolojen seurannasta ja niitä koskevasta tiedotuksesta
- huolehtii päihdehaitoista ja niiden vähentämistä koskevasta tiedotuksesta kunnassa
- lisää päihdehaittojen ehkäisemistä kunnan kaikissa tehtävissä
- edistää ehkäisevän päihdetyön toimia kuntaorganisaation rakenteissa
- koordinoi ehkäisevän päihdetyön toimintaa poliisin, elinkeinoelämän, hyvinvointialueen sekä kolmannen sektorin kanssa huomioiden alkoholilain, tupakkalain sekä terveydenhuoltoa säätelevän lainsäädännön

Rautalammilla ehkäisevästä päihdetyöstä vastaa hyvinvointilautakunta. Lautakunta nimeää ehkäisevän päihdetyön työryhmän. Työryhmässä on edustus eri hallinnonaloilta, hyvinvointialueelta ja kolmannelta sektorilta.

Työryhmän toimintaa ohjaa koko kunnan vuosikello, johon on koottu eri toimialojen merkittävät tapahtumat ja teemaviikot. Toteutuksesta kootaan vuosittain raportti, jossa tarkastellaan tavoitteiden toteutumista ja mahdolliset kehittämistarpeet. Vuosittainen raportti esitetään kunnanvaltuustolle. Ehkäisevää päihdetyötä tehdään yhteistyössä Pohjois-Savon hyvinvointialueen, ehkäisevän päihdetyön verkoston ja eri järjestöjen kanssa. Lisäksi Rautalammin kunta on aktiivisesti mukana hankkeissa.

Ehkäisevää päihdetyötä tulee toteuttaa kunnan eri toimialojen perustyössä, yhteistyötahojen toiminnassa ja kuntalaisten arkiympäristöissä. Ehkäisevää päihdetyötä toteutetaan varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa, perusopetuksessa, lukiossa, kansalaisopistossa ja konservatoriossa, kirjasto- ja kulttuuripalveluissa, nuorisotyössä ja liikuntapalveluissa. Tämä suunnitelma kokoaa yhteen Rautalammin kuntaorganisaation toiminnan. Hyvinvointialueen ja kolmannen sektorin palvelutarjonta ehkäisevässä päihdetyössä on kuvattu liitteessä.

Rautalammilla on kuntalaisille päihdepalveluopas, johon on koottu tietoa päihteistä ja avun mahdollisuuksista. Oppaaseen voi tutustua kunnan nettisivulla.

https://www.rautalampi.fi/wp-content/uploads/2023/12/Pieni-opas-paihdepalveluista-1-1.pdf

2. Ehkäisevä päihdetyö eri ikäkausina

2.1 Ehkäisevän päihdetyön moniulotteisuus

Päihdehaittoja voi esiintyä kaikkina ikäkausina koko elinkaaren ajan. Eri elämäntilanteissa riski- ja suojaavat tekijät ovat erilaisia. Siirtymävaiheet, kuten koulun aloitus, kouluasteelta toiselle siirtyminen, lapsuuden kodista pois muuttaminen, perheen perustaminen, avioero, työttömyys tai eläkkeelle siirtyminen ovat erityisen tärkeitä ehkäisevälle päihdetyölle. Elämän murroskohdissa alttius kohdata haastavia tilanteita ja käyttää päihteitä haitallisesti kasvavat – toisaalta monet murroskohdat elämässä luovat mahdollisuuksia elämäntapojen positiivisiin muutoksiin (Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry 2023).

Jokaisella ikäkaudella on useita päihteiden haittakäytön riskitekijöitä. Riskitekijät lisäävät todennäköisyyttä päihteiden käyttöön. Ne voivat olla geneettisiä, persoonallisuuteen kuuluvia ominaisuuksia, perheeseen ja sen toimintakykyyn liittyviä tai erilaisia muita ympäristötekijöitä. Riskitekijöillä on erilainen merkitys eri ikä- ja kehitysvaiheissa. Suojaavat tekijät vähentävät todennäköisyyttä päihteiden haittakäyttöön. (Aalto-Setälä, Marttunen ja Pelkonen, 2003, s. 10).

Ehkäisevässä päihdetyössä vahvistetaan suojaavia tekijöitä ja vaimennetaan riskitekijöitä. Arjen elinympäristöjen käytännöt ja normit voivat tukea terveyttä edistäviä valintoja ja suojata riskeiltä. Johdonmukainen ehkäisevä päihdetyö voi pitkällä ajanjaksolla vähentää inhimillistä kärsimystä, sosiaali- ja terveyspalvelujen tarvetta sekä väestöryhmien välisiä terveyseroja, lisätä työn tuottavuutta ja varmistaa väestön työ- ja toimintakykyä myös tulevaisuudessa. (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos, 2020.) Päihdehaittojen ehkäisy kytkeytyy terveyden, hyvinvoinnin ja mielenterveyden edistämiseen sekä tapaturmien ja väkivallan ehkäisyyn ja turvallisuustyöhön yleisesti.

2.2 Alle kouluikäiset

Ehkäisevä päihdetyö varhaiskasvatusikäisiin lapsiin kohdennettuna tukee lapsen oikeuksien toteutumista. Lapselle paras on mahdollisimman päihteetön kasvuympäristö. Taitava ja vaikuttava varhainen puuttuminen voi vahvistaa lasten ja perheiden yhdenvertaisuutta. Neuvolapalveluiden, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tärkeä tehtävä on havainnoida ja tukea lapsen turvallista kasvua ja vanhemmuutta. Puheeksi ottamisen menetelmät ja hyvät käytännöt sekä luottamuksellisen suhteen rakentaminen perheeseen ovat ammattilaisten työkaluja ehkäisevässä päihdetyössä. Neuvola, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toimipaikat myös jakavat päihdetietoa perheisiin.

Neuvolapalvelut ovat hyvinvointialueen palvelu ja lisätietoa saa osoitteesta

https://pshyvinvointialue.fi/neuvolapalvelut

Varhaiskasvatus ja esiopetus ovat kunnan tuottamaa palvelua ja lisätietoa saa osoitteesta

https://www.rautalampi.fi/kasvatus-ja-koulutus/varhaiskasvatus/

2.3 Kouluikäiset lapset ja nuoret

2.3.1 Perusopetus ja lukio

Kouluikäisten lasten ja nuorten ehkäisevä päihdetyö edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Oikeus elämään ja kehittymiseen, yhdenvertaisuuden vahvistuminen ja osallisuus liittyvät ehkäisevään päihdetyöhön kouluympäristössä.

Perusopetuksessa ehkäisevä päihdetyö toteutuu eri oppiaineissa, koulun tilaisuuksissa ja tapahtumissa sekä asiantuntijavierailuissa. Perusopetus ja lukio tekevät tiivistä yhteistyötä kunnan nuoriso-, liikunta-, kirjasto- ja kulttuuripalvelujen kanssa. Koulut tekevät tiivistä yhteistyötä myös seurakuntien kanssa. Lasten ja nuorten hyvinvoinnista sekä kunnan päihdetilanteesta kerätään tietoa ja toisaalta kouluille jaetaan muiden tahojen tuottamaa tietoa päihdeasioista.

Kuntakohtaisen opetussuunnitelman tavoitteiden mukaisesti päihdekasvatusta annetaan ympäristöopin oppiaineessa vuosiluokilla 3–6 osana turvallisuuden edistämisen ja turvataitojen osa-alueita sekä terveystiedon oppiaineessa vuosiluokilla 7–9 osana terveyden vaaratekijöiden osa-aluetta.

Rautalammin perusopetuksen opiskeluhuoltosuunnitelmassa on ohjeistus tupakkatuotteiden, alkoholin ja muiden päihteiden käytön ehkäisemisestä ja käyttöön puuttumisesta. Oppilashuoltosuunnitelma sisältää toimintamallit myös mielenterveyden haasteiden tukemiseen ja käsittelyyn.

Kouluissa hyvinvointityön tukena ovat koulukohtainen opetussuunnitelma ja valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet. Koulujen hyvinvointityöhön kuuluvat lisäksi hyvinvointialueen

tuottamat opiskeluhuoltopalvelut: kouluterveydenhoitajan, psykiatrisen sairaanhoitajan, koulukuraattorin ja koulupsykologin palvelut.

Perusopetuksessa toteutetaan omaa kiusaamisen vastaista mallia, joka pyrkii ennaltaehkäisemään ja vähentämään koulukiusaamista. Lisäksi on tukioppilas- ja oppilaskuntatoimintaa, ryhmäyttämistä, vanhempainiltoja ja –tapaamisia. Kouluterveyskysely toteutetaan joka toinen vuosi 4.-5. ja 8.-9. luokkien oppilaille.

Lukiossa päihteiden hallussapito, käyttäminen ja päihtyneenä esiintyminen on kielletty kaikessa koulun toiminnassa ja kaikissa koulun tilaisuuksissa. Tupakkatuotteiden käyttäminen on kielletty koulun alueella. Lukiossa tehdään kouluterveyskysely joka toinen vuosi 1. ja 2. vuosiluokan opiskelijoille. Terveyskyselyn yhtenä osana on päihdekysely. Lukiossa on kahdesti vuodessa koulun oma kouluhyvinvointikysely. Lukiolla järjestetään vuoden aikana erilaisiin teemoihin liittyviä tempauksia esim. valtakunnallisilla mielenterveys- ja päihdeviikoilla. Nuorisotoimi ja seurakunnan nuorisotyö yhteistyössä järjestävät vuosittain nuorille lukiolaisillan.

Koulujen toiminnasta saa lisätietoa osoitteista

https://www.rautalampi.fi/kasvatus-ja-koulutus/perusopetus/matti-lohen-koulu/

https://www.rautalampi.fi/ratsastuslukio/

2.3.2 Nuorisotoimi

Vapaa-aikapalvelut edistävät lapsen oikeuksien toteutumista. Toiminta vahvistaa lapsen oikeutta elämään ja kehittymiseen. Matalan kynnyksen toiminta lisää yhdenvertaisuutta; heikoimmassa asemassa olevien osallistuminen mahdollistuu maksuttomassa toiminnassa. Osallisuus ja kuulluksi tuleminen ovat vapaa-aikatoiminnan toteuttamisen keskeisiä periaatteita.

Kunnan nuorisotoimen työntekijät kohtaavat nuoria monenlaisissa eri toiminnoissa sekä edistävät osaltaan nuorten terveitä elämäntapoja, päihteetöntä vapaa-aikaa ja osallisuutta. Ennaltaehkäisevä työ pitää sisällään päihdehaittojen ehkäisyä, päihteettömien valintojen tukemista ja tiedon jakamista. Päihteistä keskustelu nuorten kanssa ja nuorten päihdekokeiluihin puuttuminen ovat osa nuorisotoimen arkea nuoria kohdattaessa.

Ehkäisevän päihdetyön yksi tärkein työväline on varhainen puuttuminen. Nuorisotila Nuokku on avoinna kahtena iltana viikossa yläkoululaisille ja kerran viikossa yli 16-v. nuorille. Lisäksi nuorisotiloilla on kerhotoimintaa alakouluikäisille. Vuosittain nuorisotiloilla järjestetään huoltajien Nuokku, jonka tarkoituksena on tuoda nuorisotyötä näkyvämmäksi myös huoltajille. Etsivä nuorisotyö ja koulunuorisotyö ovat vakiinnuttaneet roolinsa nuorten ennalta ehkäisevinä palveluna.

Valtakunnallisella ehkäisevän päihdetyön viikolla (viikko 45) nuorisotoimi järjestää yläkoululaisille ja lukiolaisille erilaista toimintaa viikon aiheeseen liittyen, mikä mukailee kyseisen vuoden valtakunnallista teemaa. Vuosittain järjestettävässä lukiolaisten illassa nuorisotoimi järjestää yhdessä seurakunnan nuorisotyön kanssa nuorille matalalla kynnyksellä mielekästä ja voimavaralähtöistä tekemistä, jossa nuoret pääsevät tutustumaan toisiinsa paremmin sekä vahvistamaan keskinäistä vuorovaikutustaan.

Nuorisotoimi kouluttaa nuorisovaltuustolaisista vuosittain EHYT ry:n mallin mukaisia nikotiini-agentteja. Nikotiini-agentit pitävät kouluissa nikotiini-infoja 5.–9.lk oppilaille, joiden tavoitteena on

lisätä lasten ja nuorten tietoisuutta nikotiinin käytön vaikutuksista eri näkökulmista, ehkäistä nikotiinikokeiluja ja käyttöä. Tarvittaessa nikotiini-infoja pidetään myös lukiolla.

Yläkoululaisille ja lukiolaisille järjestetään viikoittain yhdessä seurakunnan nuorisotyön ja nuorisovaltuuston kanssa koulun ruokavälitunneilla “koulukahveja” erilaisilla teemoilla. Teemoihin liittyen nuoria osallistetaan erilaisten kysymysten ja tehtävien avulla. Samalla nuorisotoimi tekee itseään sekä työtään tutuksi nuorten keskuudessa, mikä madaltaa tulevaisuudessa kohtaamisen kynnystä.

Joka toinen vuosi toteutettava valtakunnallinen kouluterveyskysely antaa tietoa, millä tasolla lasten ja nuorten hyvinvointi on eri osa-alueilla oman kunnan osalta. Kyselyn vastausten perusteella kunnan eri toimijat osaavat tunnistaa ajankohtaiset ilmiöt ja voivat laatia tarvittavia toimenpiteitä varhaisen puuttumisen näkökulmasta.

Päihteettömissä nuorisotiloissa päihteiden käyttöä ehkäistään yhteisillä pelisäännöillä. Ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta aikuisten tehtävänä on toimia läsnä olevina ja luottamuksellisina kuuntelijoina, kannustajina ja nuorisotilojen viihtyvyyden turvaajina. Aikuisten tehtävänä on valvoa päihteettömyyttä sekä ottaa tarvittaessa päihteet puheeksi nuorten kanssa. Nuorisotoimi työskentelee verkostomaisesti osana monialaisia palveluketjuja ja sillä on lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus.

Nuorisotoimi koordinoi ja toteuttaa harrastamisen Suomen mallin mukaisia maksuttomia harrastusryhmiä kouluikäisille. Monipuolinen tarjonta on osallistujille maksutonta.

Lisätietoa nuorisopalveluista on osoitteessa

https://www.rautalampi.fi/kasvatus-ja-koulutus/nuorisopalvelut/

Lisätietoa harrastamisen Suomen mallin ryhmistä on osoitteessa

https://www.rautalampi.fi/kasvatus-ja-koulutus/nuorisopalvelut/harrastamisen-suomen-malli/

2.3.3 Liikunta-, kirjasto- ja kulttuuripalvelut

Kunnan liikunta-, kirjasto- ja kulttuuripalvelut ovat kaikille saatavilla olevia, päihteetöntä elämäntapaa ja hyvää mielenterveyttä tukevia palveluja. Liikunnan puolella käytössä ovat liikuntahalli, uimahalli, kuntosalit, uimarannat, pururata, kuntoportaat, urheilukenttä, hiihtoladut sekä tenniskentät. Kirjaston palvelut ovat avoimet kaikille. Henkilöstö neuvoo ja palvelee tietotarpeissa ja vinkkaa kirjallisuutta. Kirjaston tila on miellyttävä ja turvallinen tila vapaa-ajan viettämiseen. Kirjaston tiloissa on taidenäyttelyitä sekä Kivijalassa konsertteja, teatteria ja muita esityksiä.

Lisätietoja liikuntapalveluista
https://www.rautalampi.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/liikunta/

Lisätietoja kirjaston palveluista
https://www.rautalampi.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kirjasto/

Lisätietoja kulttuuripalveluista

https://www.rautalampi.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuuripalvelut/

2.3.4 Kansalaisopisto ja konservatorio

Rautalammin kunta hankkii vapaan sivistystyön palveluita Sisä-Savon kansalaisopistolta ja taiteen perusopetuspalvelua Kuopion konservatoriolta. Nämä palvelut tukevat päihteetöntä elämäntapaa ja tukevat hyvää mielenterveyttä.

Lisätietoa kansalaisopiston toiminnasta
https://suonenjoki.fi/vapaa-aika/sisa-savon-kansalaisopisto/

Lisätietoa konservatorion toiminnasta
https://kuopionkonservatorio.fi/fi/

2.4 Työikäiset

2.4.1 Merkityksellisen arjen palvelut kunnassa

Työikäisten parissa ehkäisevä päihdetyö on vanhemmuuden tukea lapsiperheille. Edelleen ehkäisevän päihdetyön ytimessä on tiedon jakaminen erilaisissa kampanjoissa, tilaisuuksissa ja tapahtumissa. Tässä työssä kunnan tukena on hyvinvointialueen ehkäisevän päihdetyön ryhmä. Puheeksi ottaminen päihdeasioista toteutuu erityisesti työterveyshuollon toiminnassa. Kunta tarjoaa päihteetöntä elämäntapaa ja hyvää mielenterveyttä tukevia vapaa-ajan palveluja: liikuntapalvelut, kirjasto- ja kulttuuripalvelut sekä kansalaisopiston ja konservatorion toiminta, jotka on kuvattu yllä lasten ja nuorten palvelujen kohdalla.

Rautalammin kunnassa toimii työsuunnittelija, joka tekee yhteistyötä TE-palvelujen kanssa. Työllistymistä edistävät ohjaus-, tuki- ja valmennuspalvelut ovat kuntalaisen käytettävissä, pääpainopisteessä nuoret ja pitkään työttömänä olleet työnhakijat. Työnhakijalle tämä tarjoaa mahdollisuuden yksilöllisten työllistymis- tai opiskeluratkaisujen löytämiseen ja työnantajalle väylän löytää työyhteisöönsä työntekijöitä.

Kunnan työllisyyspalveluista lisätietoa saa osoitteesta
https://www.rautalampi.fi/elinvoima-ja-tyo/tyollistyminen/

2.4.2 Hyvinvointialueen sosiaalipalvelut

Pohjois-Savon hyvinvointialueen sosiaalityö ottaa puheeksi kaikkien asiakkaiden kanssa mielenterveys-, päihde- ja peliasiat palvelutarpeenarvioinnin yhteydessä.

Sosiaalityö on ammatillista toimintaa, jolla pyritään yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointiin sekä sosiaalisen ongelmien ehkäisemiseen, vähentämiseen ja poistamiseen. Sosiaalityössä tehdään paljon

korjaavaa työtä. Sosiaalityöntekijöiden työ on ihmisten ja yhteisöjen osallisuuden lisäämistä, palvelujen tuottamista, ongelmien ennaltaehkäisemistä, ratkaisuvaihtoehtojen etsimistä, arviointia ja seurantaa, päätöksentekoa ja heikommassa asemassa olevien asioiden ajamista. Sosiaalitoimeen tai sosiaalipäivystykseen voi tehdä huoli-ilmoituksen tai yhteydenottopyynnön kuka tahansa, myös työikäisten palveluohjaukseen voi olla yhteydessä matalalla kynnyksellä missä tahansa asiassa.

Hyvinvointialueen toteuttamasta työikäisten sosiaalipalveluista saa lisätietoa osoitteesta https://pshyvinvointialue.fi/tyoikaisten-sosiaalipalvelut

Pohjois-Savon hyvinvointialue järjestää kuntouttavaa työtoimintaa ja työpajatoimintaa Suonenjoella. Työkeskuksen palvelut rytmittävät asiakkaiden arkea ja tukevat oman elämän hallintaa. Palvelun toimintojen tarkoituksena on tarjota yksilöllistä ja kokonaisvaltaista palvelua asiakkaalle. Työkeskuksen palveluihin kuuluvat päivätoiminta sekä avotyötoiminta.

Työtoiminta tukee toiminnallaan ehkäisevää päihdetyötä. Tavoitteena on edistää terveitä elämäntapoja, tukea päihteettömyyttä, edistää yhteisöllisyyttä sekä ehkäistä syrjäytymistä. Tavoitteisiin kuuluu myös päihteidenkäytön ja mielenterveysongelmien tunnistaminen, varhainen puuttuminen sekä puheeksi otto. Valtakunnallisella ehkäisevän päihdetyön viikolla seurataan aiheita mm. sanomalehdistä ja nostetaan niitä mukaan keskusteluihin.

2.5 Ikääntyneet

2.5.1 Merkityksellisen arjen palvelut

Kunnan tuottamat vapaa-ajan palvelut ovat myös ikääntyneiden käytettävissä: liikuntapalvelut, kirjasto- ja kulttuuripalvelut sekä kansalaisopisto ja konservatorio. Liikuntapalveluilla on myös erityisesti ikäihmisille suunnattua toimintaa. Myös aikuislukion palvelut ovat saatavilla.

2.5.2 Hyvinvointialueen sosiaalipalvelut ikääntyneille

Alkoholin kulutus kasaantuu eläkeiän juuri ylittäneille ja heitä hieman vanhemmille, mutta vähenee iän myötä. Elimistön toiminnan muuttuessa vähäiseenkin alkoholinkäyttöön saattaa liittyä riskejä. Yli 65-vuotiaiden alkoholinkäytön haittojen riskit kasvavat matalammalla kulutustasolla kuin keski-ikäisillä. Iäkkäälle on laadittava tarpeen mukaista tukea ja hoitoa koskeva palvelusuunnitelma (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012).

Ikääntyneille suunnatun ehkäisevän päihdetyön ja siihen liittyvien palveluketjujen tulisi sisältyä palvelujen suunnitteluun. Ikäihmisten palvelutarpeen arvioinnit ja hyvinvointia edistävät kotikäynnit ovat otollisia tilaisuuksia päihdeasioiden kartoittamiseen. Iäkkäiden kohdalla peliongelman tunnistaminen on erityisen vaikeaa, sillä esimerkiksi yksin asuvan ja työelämän ulkopuolella olevan ihmisen on mahdollista salata pelaamista pitkään.

Pohjois-Savon hyvinvointialueen ikääntyneiden palveluissa kotihoito tekee asiakkaille palvelutarpeen arvioinnit, jotka päivitetään vuosittain, tarvittaessa aikaisemmin. Palvelutarpeen arvioinnissa otetaan päihteiden käyttö puheeksi ja tarvittaessa ohjataan oikean tuen piiriin. Joskus omaisilla herää huoli ikääntyneen päihteiden käytöstä ja pärjäämisestä kotona. Tällöin voi tehdä Pohjois-Savon hyvinvointialueen sivuilla huoli-ilmoituksen tai olla yhteydessä sosiaalipäivystykseen. Ilmoituksen voi tehdä kuka tahansa, jolle huoli herää.

Lisätietoa hyvinvointialueen tuottamista ikääntyneiden palveluista saa osoitteesta https://pshyvinvointialue.fi/ikakeskus

3. Polku korjaaviin palveluihin

Pohjois-Savon hyvinvointialue tuottaa alueemme mielenterveys- ja päihdepalvelut. Ehkäisevää päihdetyötä toteutetaan osana sosiaali- ja terveyspalveluja. Puheeksiotto ja mini-interventio ovat työskentelyssä tärkeitä työvälineitä, samoin erilaiset päihteiden käyttöä kartoittavat kyselyt. Näitä menetelmiä käytetään luontevana osana työtä mielenterveys- ja päihdepalveluissa.

Alkuselvittelyihin voi varata ajan terveyskeskuksen oman alueen lääkärin/hoitajan vastaanotolle tai työterveyshuoltoon, josta ohjataan tarvittaessa jatkohoitoon mielenterveys- ja päihdepalveluihin. Mielenterveyden ongelmissa ja elämäntilannekriiseissä voi hakeutua palveluihin myös oman yhteydenoton perusteella. Palvelut ovat maksuttomia lukuun ottamatta erikoislääkärin lausuntoja. Kaikki palvelut ovat luottamuksellisia ja työntekijöitä sitoo vaitiolovelvollisuus. Moniammatilliseen työryhmään kuuluu psykiatrian erikoislääkäri, psykologi, toimintaterapeutti, psykiatrian sairaanhoitaja, mielenterveyshoitaja ja osastonsihteeri. Tarvittaessa käytettävissä ovat päihdelääkärin palvelu.

Lisätietoa hyvinvointialueen mielenterveys- ja päihdepalveluista saa osoitteesta https://pshyvinvointialue.fi/mielenterveys-ja-paihdepalvelut

4. Ehkäisevän päihdetyön kytkös kunnan hyvinvointisuunnitelmaan ja strategiaan sekä yhdyspintatyön näkökulmat

4.1 Kytkös kunnan hyvinvointisuunnitelmaan

Rautalammin kunnan valtuustokauden 2025–2029 valmisteilla olevassa hyvinvointisuunnitelmassa on kolme laajaa tavoitealuetta:

- Mielen ja kehon hyvinvointi
- Osallisuus
- Terveellinen ja turvallinen elinympäristö

Kaikissa tavoitealueissa on kytkös ehkäisevään päihdetyöhön. Terveellinen ja turvallinen elinympäristö tukee hyvinvointia ja päihteetöntä elintapaa. Mielenterveyden tukena olevat merkityksellisen arjen rakenteet ovat ehkäisevän päihdetyön ytimessä. Osallisuuden myötä kasvaa ja laajenee jokaisen kuntalaisen toimijuus.

Hyvinvointialue on ehkäisevän päihdetyön rajapintoja määritellessään kuvannut kunnan vastuulla olevaa ehkäisevän päihdetyön toimintaa seuraavin osa-aluein:

- varhaiskasvatus
    - lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen, tunne-, vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaitojen tukeminen
    - vanhemmuuden tuki, puheeksiotto, vanhempainillat
    - peli- ja mediakasvatus,
    - toimintamalli akuuttiin puuttumiseen päihteiden käytössä
    - ohjaaminen ja kannustus tuen piiriin
    - lapsen tukeminen perheen päihdeongelmassa
- työllisyyspalvelut
    - työllistymisen tuki
    - elämänhallinnan tukeminen, mielenterveystaitojen tukeminen
    - tiedottaminen omahoito-ohjelmista
    - puheeksiottaminen
- tekniset palvelut
    - turvallisen ja viihtyisän elinympäristön luominen
    - savuton kunta -toiminta
    - mielekkääseen tekemiseen kannustavat ympäristöt
- koulut
    - mielenterveystaitojen tuki, itsetuntoa vahvistavat oppimisympäristöt, yhteisöllinen opiskeluhuolto
    - päihde-, peli- ja mediakasvatus
    - vanhempaintilaisuudet, kampanjat huoltajille
    - akuutteihin tilanteisiin puuttuminen
    - puheeksiotto
    - ohjaus tuen piiriin
    - lapsen huomioiminen vanhemman päihdeongelmissa
- nuorisotyö
    - vuorovaikutus- ja tunnetaitojen tukeminen
    - ryhmäytymisen tuki
    - päihde-, media- ja pelikasvatus
    - päihteettömyyttä tukeva ilmapiiri
    - auttavien tahojen esillä pitäminen
    - etsivä työ
    - luottamuksellisen suhteen luominen ja puheeksiotto
    - ohjaus tuen ja avun piiriin
- liikuntatoimi
    - liikunnallisen elämäntavan mahdollistaminen ja edistäminen, päihteettömyyttä tukeva ilmapiiri
    - puheeksiotto, huoltajayhteistyö
    - ohjaus tuen piiriin
- vapaa-ajan ympäristö
    - mielekäs, merkityksellisyyttä antava toiminta
    - tiedon jakaminen omahoito-ohjelmista
    - puheeksiottaminen
- kohtaamispaikkatoiminta
    - mielekäs, merkityksellinen toiminta, päihteettömyyttä tukeva arki ja toimintakulttuuri
    - tiedon jakaminen omahoito-ohjelmista
    - puheeksiottaminen ja ohjaus tuen piiriin

- hallinto
    - EPT-työn resursointi
    - EPT-työn rakenteiden luominen
    - EPT-toiminnan koordinointi, seuranta ja raportointi
    - tiedon ja osaamisen levittäminen kuntaorganisaatiossa
- työryhmät
    - EPT-asioiden esilläolo myös muissa työryhmissä kuin EPT-työryhmä
        - vanhus- ja vammaisneuvosto
        - Nuorisovaltuusto
        - LANU-LAPE-työryhmä
        - Opiskeluhuollon ohjausryhmä
    - tiedon jakaminen työryhmissä ja verkostoissa

4.2 Kytkös kunnan strategiaan

Rautalammin kuntastrategiassa 2026 – 2029 painopisteinä ja kehittämiskärkinä ovat

- elinvoimaisuus ja rohkea elinkeinopolitiikka
- hyvä ja turvallinen arki
- uudistuva ja arvostava johtamiskulttuuri ja kestävä talous

Tasapainoinen kuntatalous luo edellytyksiä myös EPT-toiminnalle. Elinvoima, työn ja toimeentulon mahdollisuudet luovat samoin pohjaa päihteettömälle elämäntavalle. Hyvä ja turvallinen arki on perusta hyvinvoinnille ja terveellisille elintavoille.

5. Ehkäisevän päihdetyön lyhyen aikavälin kehittämiskohteet

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on julkaissut paikallisen ehkäisevän päihdetyön tueksi seuranta- ja arviointityökalun eli kypsyysanalyysin. Siinä paikallisen ehkäisevän päihdetyön arvioinnin osa-alueita ovat

- strateginen orientaatio
- tavoitteiden täsmällisyys ja mitattavuus
- osallisuus toimintaa ohjaavan suunnitelman laadinnassa
- yhteistyö ja kumppanuudet
- eriarvoisuuden huomiointi
- riskien ja riskiryhmien tunnistaminen
- tiedolla johtaminen
- EPT-työn resursointi
- seuranta, arviointi ja raportointi

Keväällä 2026 EPT-ryhmän tekemän kypsyysanalyysin pohjalta kehittämiskohteiksi nousivat

- Tiedon vahvistaminen aikuisväestön päihdetilanteesta

6. Seuranta ja arviointi

Ehkäisevän päihdetyön työryhmä otti keväällä 2024 käyttöön THL:n kehittämän ehkäisevän päihdetyön kypsyysanalyysin oman työnsä ja kunnan EPT-toiminnan arvioimiseen. Analyysin osa-alueet ovat

- strateginen orientaatio
- tavoitteiden täsmällisyys ja mitattavuus
- osallisuus toimintaa ohjaavan suunnitelman laadinnassa
- yhteistyö ja kumppanuudet
- eriarvoisuuden huomiointi
- riskien ja riskiryhmien tunnistaminen
- tiedolla johtaminen
- EPT-työn resursointi
- seuranta, arviointi ja raportointi

Kypsyysanalyysin pohjalta EPT-ryhmä nosti paikallisiksi kehittämiskohteiksi luvussa 5 mainitut tavoitteet.

7. Vuoden 2026 kehittämistoimenpiteet

- EPT- ja hyvinvointityön kytkeminen kunnan muuhun ohjelmatyöhön
- Vanhemmuuden tukeminen
- Ikääntyneiden yksinäisyystyö, osallisuuden ja naapuriavun vahvistaminen
- Koulutyöhön sitoutumisen vahvistaminen
- Kouluarjen psykologisen turvallisuuden vahvistaminen: kiusaamattomuushanke
- Kirjaston lukutaitostrategia
- oppilaiden osallisuuden vahvistaminen, lapsiparlamenttitoiminnan käynnistäminen, perusopetuksen kyselykäytäntöjen kehittäminen
- Aikuisten välittävän läsnäolon vahvistaminen koulussa
- Tietoa vanhempainiltoihin päihteiden välittämisestä
- Lapsiparlamenttitoiminnan käynnistäminen
- LAVA-osaamisen vahvistaminen
- Yhdenvertaisuuden vahvistaminen ja kunnioittaminen
- Sateenkaarevien nuorten tuen kehittäminen, hanke

8. Vuoden 2027 kehittämistoimenpiteet

- Vanhemmuuden vahvistaminen
    - Vanhemmuuden vahvistamisen vuosikellon kokoaminen
    - Lapset puheeksi –keskustelujen toteutuminen, yhdessä ajasta viestiminen
    - Yksilöllisissä OHRissä vanhemmuus esiin
    - Osallistuminen Voimaa vanhemmuudesta hankkeeseen yhdessä Pohjois-Savon hyvinvointialueen ja Varkauden kaupungin kanssa
- Kunnioittava käytös
    - Turvallisen tilan periaatteiden näkyvyyden vahvistaminen ja niihin sitoutuminen
    - Perusopetuksen kiusaamiseen puuttumisen mallin sekä kouluhyvinvoinnin vuosikellon jalkauttaminen
    - Kuuntelun taitojen vahvistaminen
- Stigman purkaminen päihde- ja riippuvuusasioista
    - Asiallisen tiedon välittäminen
- Rahapelimonopolin purkautumiseen varautuminen
    - Asiallisen tiedon välittäminen